

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

ISSN: 2687-5675

Sayı/Issue 26 (Eylül/September 2026), s. 1-11

Geliş Tarihi-Received: 15.07.2026

Kabul Tarihi-Accepted: 30.09.2026

Araştırma Makalesi-Research Article

DOI: 10.5281/zenodo.22900975

Türkiye Türkçesi Ağızlarında Akrabalık Bildiren Aba Sözcüğü ve Varyantları Üzerine

On the Word Aba Denoting Kinship and Its Variants in Turkish Dialects of Turkey

Burhan BARAN*

Öz

Türkiye Türkçesi ağızları akrabalık bildiren sözcükler bakımından zengindir. Bu zenginlik araştırmacıların ilgisini çekmiş, konunun dil çalışmalarında incelenmesini sağlamıştır. Ölçünlü dilde yer almayan bazı akrabalık adları Türkiye Türkçesi ağızlarında yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Aynı şekilde ölçünlü dilde daha az anlama sahip olan bazı akrabalık adlarının ağızlarda daha çok anlama sahip olduğu görülmektedir. Bu, detaylı bir inceleme için konunun sınırlandırılmasını zorunlu kılmıştır. Bundan dolayı çalışma, Türkiye Türkçesi ağızlarında akrabalık bildiren aba sözcüğü ve varyantlarıyla sınırlandırılmıştır. Kökeni Türk dilinin ilk yazılı kaynaklarına Köktürk ve eski Uygur yazılı ürünlerine kadar giden “aba” sözcüğü, varyantlarının ve kullanıldığı anlamların çok olması yönünden diğer akrabalık adları arasında dikkat çekici bir özelliğe sahiptir. Bu özellik sözcüğün ele alınmasında etkili olmuştur. Aba sözcüğü ve varyantları, Türkiye Türkçesi ağızlarında abla, büyük kız kardeş, anne, üvey anne, analık, büyükanne, kaynana, yenge, teyze, hala, yetişmiş, bülüğa ermiş küçük kız kardeş, hanım, hanımefendi, baba anlamlarıyla kullanılmaktadır.

Verilerin tespitinde öncelikli olarak *Derleme Sözlüğü* esas alınmış, ayrıca sözlük / dizini olan ağız çalışmalarından da yararlanılmıştır. Çalışma, aba sözcüğü özelinde Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılan akrabalık bildiren sözcüklerin çeşitliliğini ve anlam zenginliğini ortaya koyarak Türk dili araştırmalarına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi ağızları, akrabalık bildiren sözcükler, aba ve varyantları.

Abstract

The dialects of Turkey Turkish are rich in kinship terms. This richness has attracted the attention of researchers and led to the examination of the subject in linguistic studies. Some kinship terms that are not found in the standard language are widely used in Turkey Turkish dialects. Likewise, certain kinship terms that have fewer meanings in the standard language are observed to have broader semantic ranges in dialects. This situation has made it necessary to delimit the subject for detailed analysis. Therefore, the study is restricted to the word *aba* and its variants, which denote kinship in Turkey Turkish dialects. Originating in the earliest written sources of the Turkish language, such as the Old Turkic and Old Uyghur texts, the word *aba* stands out among other kinship terms due to the abundance of its variants and the diversity of its meanings. This feature has influenced its selection for analysis. The word *aba* and its variants are used in Turkey Turkish dialects with meanings such as elder sister, mother, stepmother, foster mother, grandmother, mother-in-law, sister-in-law, aunt (maternal and paternal), younger sister who has reached maturity, lady, madam, and father.

For the identification of these data, the *Derleme Sözlüğü* (Compilation Dictionary) has been taken as the primary source, and dialect studies with dictionaries or indexes have also been utilized. The study, focusing on the word *aba*, aims to reveal the diversity and semantic

* Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı, e-posta: burhanbaran516@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5297-5713.

richness of kinship terms used in Turkey Turkish dialects and thereby contribute to Turkish language research.

Keywords: Turkey Turkish dialects, kinship terms, *aba* and its variants.

Giriş

Türkiye Türkçesi ağızlarında yer alan akrabalık adları, ölçünlü dile göre hem sayı bakımından daha çok hem anlam alanı bakımından daha geniştir. Bu adlarla ilgili ölçünlü dil, tarihî ve çağdaş Türk lehçeleri ve Türkiye Türkçesi ağızlarında alana katkı sunan çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu çalışmalar bu adların toplu olarak alınması şeklindedir. Ancak akrabalık adları ayrı ayrı ve detaylı bir biçimde incelendiğinde bunların anlam ve söyleyiş farklılığı bakımından taşıdıkları özellikler tam olarak ortaya çıkabilecektir. Bu nedenle çalışma, Türkiye Türkçesi ağızlarında akrabalık bildiren aba sözcüğü ve varyantları ile sınırlandırılmıştır. Kökeni Türk dilinin ilk yazılı kaynaklarına Köktürk ve eski Uygur yazılı ürünlerine kadar giden “aba” sözcüğü, varyantlarının ve kullanıldığı anlamların çok olması yönünden diğer akrabalık adları arasında dikkat çekici bir özelliğe sahiptir. Çeşitli çalışmalarda sözcükle ilgili bazı veriler bulunmaktadır. Ancak müstakil detaylı bir inceleme yapılmamıştır. Sözcüğün bu çalışma için seçilmesinde bu hususlar etkili olmuştur.

Bu araştırma nitel araştırma desenine ve teknik olarak da doküman incelemesine dayanmaktadır. Araştırmanın veri kaynakları *Derleme Sözlüğü* ile Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili bazı çalışmaların metin, sözlük ve dizin bölümleridir. Veriler adı geçen kaynaklarda aba sözcüğü ve varyantlarının taranması, anlamlarının tespit edilmesi yöntemiyle elde edilmiştir. Önce *Derleme Sözlüğü*’ndeki veriler esas alınarak akrabalık bildiren aba (I) sözcüğünün varyantları ve anlamları belirtilmiştir. Daha sonra Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili seçilen çalışmaların metin, sözlük ve dizin bölümlerindeki veriler aktarılmıştır. Her bölgeden çalışma alınmasına dikkat edilmiştir. Çalışma, aba sözcüğü özelinde Türkiye Türkçesi ağızlarında akrabalık bildiren sözcüklerin çeşitliliğini ve anlam zenginliğini ortaya koyarak Türk dili araştırmalarına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Akrabalık adı olarak aba, geniş bir anlam alanına sahiptir. *Türkçe Sözlük*’te sözcük iki anlamla yer almaktadır: “aba (I) hlk. 1. Abla. 2. Anne.” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1). Yong-Song Li “Türk Dillerinde Akrabalık Adları” çalışmasında akrabalık terimlerini kan yoluyla akrabalık bildiren terimler, evlilik yoluyla akrabalık bildiren terimler olmak üzere iki gruba ayırır. Ardından bu iki grubu da kendi aralarında tasnif eder. Aba, apa sözcüklerini kan yoluyla akrabalık bildiren terimler grubunda sayarak sözcüğün “dede, nine, baba, amca, hala, teyze, erkek kardeş, kız kardeş, anne” anlamlarıyla kullanıldığını belirtir (2019, s. 6-7).

Yıldırım, sözcüğün varyantlarından olan apa sözcüğünün tarihî gelişiminden söz eder. Araştırmacı, Yenisey Yazıtları’nda genellikle ünvan ve ünvan niteleyicisi olarak kullanılan apa sözcüğünün Orhon Türkçesinde “ata, ced” anlamlarında kullanılırken Eski Uygur Türkçesinde anlam değişimine uğrayarak “abla, büyük kız kardeş” için, Orta Türkçe döneminde “insan, baba” anlamlarında, daha sonra Kıpçak Türkçesinde anlam kötüleşmesine uğrayarak “ay” anlamında kullanıldığını, Anadolu ağızlarında ise anlam genişlemesine uğrayarak “abla; anne; üvey ana; nine; kaynana; yenge; teyze; hala; yetişmiş, buluşa ermiş kız kardeş; hanım, hanımefendi; baba” gibi anlamlarıyla varlığını sürdürdüğünü ifade eder (2020, s. 1768).

Köktürk ve eski Uygur yazılı ürünlerinde akrabalık adları üzerinde durulan bir çalışmada aba’nın varyantlarından biri olan apa sözcüğü, “abla, baldız” anlamlarıyla yer almaktadır (Hunutlu&Yıldırım, 2023, s. 13).

Yavuz, *Divanü Lûgat-it-Türk*'te anne ve abla anlamlarıyla kullanılan "aba" sözcüğünün fonetik ve morfolojik farklılıklara uğramadan Türkiye Türkçesi ağızlarında da kullanıldığını ifade eder (2013a, s. 347). Araştırmacı, Türkiye Türkçesi ağızlarında akrabalık adlarını ele aldığı çalışmasında ise aba, abu, abı sözcüklerini "anne" (2013b, s. 75), aba sözcüğünü "abla, büyük kardeş" anlamlarıyla zikreder (2013b, s. 78).

Telli'nin *Tarama Sözlüğü*'ndeki akrabalık adlarını incelediği çalışmasında aba sözcüğünün ana, nine, anneanne anlamlarında kullanıldığını belirtilir (2020, s. 141).

Özden, Trakya ağızlarında aba ve abu sözcüklerine "abla, büyük kız kardeş", abba'ya ise "çocuk dilinde abla" anlamları verildiğini belirtir (2017, s. 266). *Derleme Sözlüğü*'ndeki akrabalık adlarının yer aldığı çalışmasında Tuğluk, aba'yı "abla, büyük kız kardeş" anlamına gelen sözcükler arasında zikreder (2024, s. 359).

1. Derleme Sözlüğü Verilerine Göre Aba Sözcüğünün Varyantları ve Anlamları

Çalışmanın bu bölümünde *Derleme Sözlüğü*'ndeki veriler esas alınarak aba sözcüğü, varyantları ve anlamları üzerinde durulmuştur. Varyantlar köşeli parantez içinde verilmiştir. Romen rakamları sözcüğü eş seslisinden ayırmak, diğer rakamlar ise sözcüğün kaçınıcı anlam olduğunu belirtmek için kullanılmıştır. Veriler, alfabetik sırayla sunulmuştur:

aba (I) [abaka-2, 3; abalık, abba (I) 2, 3, 4; abca-2, abeş (III)-2, abı (II), abıca-2, abıla(I) -1, 2, 3; abıla -1,2; abıla, abla (I) -1, 2, 3, 4; abla genneş, able, abo (II) -1, 2, 3; abu (II) -1, 2, 3, 4; abuca -2, 3; abuş (III) -1, 2; abula -1, 2, 3; abuş (II) -1,2; apa (III) -2, apbı, apla, apo (I) -1].” Adı geçen sözlükte sözcüğe “1. Abla, büyük kız kardeş, 2. Anne, 3. Üvey anne, analık, 4. Büyükanne, 5. Kaynana, 6. Yenge, 7. Teyze, 8. Hala, 9. Yetişmiş, bülüğa ermiş küçük kız kardeş,10. Hanım, hanımefendi, 11. Baba.” (DS I, s. 1-4) anlamları verilmiştir.

Derleme Sözlüğü'ndeki veriler esas alınarak alfabetik sırayla aba (I) maddesinde gönderme yapılan aba sözcüğünün varyantları ve anlamları aşağıda gösterilmiştir. Bu varyantlardan bazılarının kendilerine özgü başka varyantları ve anlamları da vardır. Bunlar da ayrıca belirtilmiştir.

abaka 1. [abca-1] 2. [aba (I) -1] 3. [aba (I) -8] (DS I, s. 6). 1. Amca (DS I, s. 15). 2. Abla, büyük kız kardeş 3. Hala (DS I, s. 1-4). Sözcüğün bütün varyantları aba (I)'le ortaktır. “Amca”, sözcüğün kendisine özgü anlamı, “abla, büyük kız kardeş, hala” ise aba (I)'le ortak anlamlarıdır.

abalık Sözcüğün varyantı ve anlamı aba (I)'le ortaktır: [aba (I) -3] (DS I, s. 8). Sözcük “Üvey anne, analık” anlamında kullanılmaktadır (DS I, s. 4).

abba (I) 1. [apba (I), appa (I)] 2. [aba (I) -11] 3. [aba (I) -8] 4. [aba (I) -1] (DS I, s. 13-14). 1. Dede, büyükbaba (DS I, s. 13). 2. Baba 3. Hala 4. Abla, büyük kız kardeş (DS I, s. 1-4). Apba (I) ve appa (I), sözcüğün kendisine özgü varyantları; “dede, büyükbaba” bu varyantların anlamlarıdır. “Baba, hala, abla, büyük kız kardeş” ise sözcüğün aba (I)'le ortak anlamlarıdır.

abca 1. [abaka-1, abebuba, abıca-1, abıcı, abo (II)-4, abuca-1, apca, apça-1] 2. [aba (I) -1] (DS I, s. 15). 1. Amca (DS I, s. 15). 2. Abla, büyük kız kardeş (DS I, s. 1). Abebuba, abıcı, apca, apça, sözcüğün kendisine özgü varyantları; “amca” bu varyantların taşıdığı anlamdır. “Abla, büyük kız kardeş, hala” ise sözcüğün aba (I)'le ortak anlamlarıdır.

abeş (III) 1. [abaş (I)] 2. [aba (I) -1] (DS I, s. 18). 1. Kız kardeş (DS I, s. 12) 2. Abla, büyük kız kardeş (DS I, s. 1). Abaş (I), sözcüğün kendisine özgü varyantı, “(genel anlamıyla) kız kardeş” bu varyantın anlamıdır. “Abla, büyük kız kardeş, hala” ise sözcüğün aba (I)'le ortak anlamlarıdır.

abı (II) Sözcüğün varyantı şudur: [aba (I) -2] (DS I, s. 18). Sözcüğün tek anlamı aba (I)'le ortaktır: Anne (DS I, s. 3).

abıca 1. [abca-1] 2. [aba (I) -1] (DS I, s. 18). Bu varyantlara göre sözcük şu anlamlara gelmektedir: 1. Amca (DS I, s. 15). 2. Abla, büyük kız kardeş. 3. Fakir ve kimsesiz kadın. (DS I, s. 18). Sözcüğün bütün varyantları aba (I)'le ortak olup "amca" ile "fakir ve kimsesiz kadın" anlamları, kendisine özgüdür. "Abla, büyük kız kardeş, hala" anlamları ise aba (I)'le ortaktır.

abıla (I) [abılla-3, abla(I)-5, abula-4] 1. [aba (I) -1] 2. [aba (I) -6] 3. [aba (I) -10] (DS I, s. 20). 1. Abla, büyük kız kardeş 2. Yenge. 3. Hanım, hanımefendi (DS I, s. 1-4). Sözcüğün bütün varyantları aba (I)'le ortak olup şu anlamları ise kendisine özgüdür: 4. Karı, zevce 5. Görümce 6. Üvey kız kardeş. (DS I, s. 20).

abılla 1. [aba (I) -1] 2. [aba (I) -10] 3. [abıla (I)-5] (DS I, s. 21). 1. Abla, büyük kız kardeş 2. Hanım, hanımefendi (DS I, s. 1-4). 3. Görümce (DS I, s. 20). Sözcüğün bütün varyantları aba (I)'le ortak olup "görümce" anlamı, kendisine özgüdür: "Abla, büyük kız kardeş, hanım, hanımefendi" ise sözcüğün aba (I)'le ortak anlamlarıdır.

abıla [aba (I) -1] (DS I, s. 23). Sözcük "abla, büyük kız kardeş" anlamında kullanılmaktadır (DS I, s. 1).

abla (I) 1. [aba (I)-2] 2. [aba (I)-3] 3. [aba (I)-6] 4. [aba (I)-10]. 5. [abala (I)-5]. (DS I, s. 23). 5. maddede abala'ya gönderme yapılmıştır, ancak abala sözcüğü sözlükte yer almamaktadır. Gönderme yapılması gereken sözcük abala değil abıla'dır. Nitekim abıla (I-5) maddesinde abla (I-5)'e gönderme yapılmıştır (DS I, s.20). Sözcüğün bütün varyantları ve anlamları aba (I)'le ortak olup şu anlamları taşımaktadır: 1. Anne 2. Üvey anne, analık 3. Yenge 4. Hanım, hanımefendi 5. Görümce. (DS I, s.1-4).

abla genneş Sözcüğün varyantı ve anlamı aba (I)'le ortaktır: [aba (I)-6] (DS I, s. 23). Sözcük "yenge" anlamında kullanılmaktadır (DS I, s. 4).

able Sözcüğün varyantı ve anlamı aba (I)'le ortaktır: [aba (I)-1] (DS I, s. 24). Sözcük "abla, büyük kız kardeş" anlamında kullanılmaktadır (DS I, s. 1).

abo (II) 1. [aba (I) -1] 2. [aba (I) -2] 3. [aba (I) -6] 4. [abca-1] (DS I, s. 27). 1. Abla, büyük kız kardeş 2. Anne. 3. Yenge (DS I, s. 1-4). 4. Amca (DS I, s. 15). Sözcüğün bütün varyantları ve "amca" dışındaki anlamları aba (I)'le ortaktır.

abu (II) 1. [aba (I) -1] 2. [aba (I) -2] 3. [aba (I) -6] 4. [aba (I) -8] 5. [abaş (I)] (DS I, s. 31). 1. Abla, büyük kız kardeş 2. Anne. 3. Yenge 4. Hala (DS I, s. 1-4). 5. Kız kardeş 6. Hanım, teyze (DS I, s. 12). Sözcüğün abaş (I) varyantı ve "(genel anlamda) kız kardeş ve hanım, teyze" anlamları kendisine özgüdür. Diğer varyantları ve anlamları ise aba (I)'le ortaktır.

abuca 1. [abca-1] 2. [aba (I) -1] 3. [aba (I) -8] 4. [aba (I) -10] (DS I, s. 32). 1. Amca (DS I, s. 15). 2. Abla, büyük kız kardeş 3. Hala 4. Hanım, hanımefendi (DS I, s. 1-4). Sözcüğün bütün varyantları ve "amca" dışındaki anlamları aba (I)'le ortaktır. "Amca" ise kendisine özgü anlamıdır.

abuğ (III) 1. [aba (I) -1] 2. [aba (I) -2] (DS I, s. 32). Aba (I)'in varyantı olan sözcük şu anlamlara gelmektedir: 1. Abla, büyük kız kardeş 2. Anne. (DS I, s.1-3).

abula 1. [aba (I) -1] 2. [aba (I) -6] 3. [aba (I) -10] 4. [abıla (I)-5] (DS I, s. 32). 1. Abla, büyük kız kardeş 2. Yenge 3. Hanım, hanımefendi (DS I, s. 1-4). 4. Görümce (DS I, s. 20). Sözcüğün bütün varyantları ve "görümce" dışındaki anlamları aba (I)'le ortaktır.

abuş (II) 1. [aba (I) -1] 2. [aba (I) -2] (DS I, s. 35). Aba (I)'in varyantı olan sözcüğün taşıdığı anlamlar şunlardır: 1. Abla, büyük kız kardeş 2. Anne. (DS I, s. 1-3).

apa (III) 1. Ağabey. 2. [aba (I) -1] (DS I, s. 282). 2. Abla, büyük kız kardeş (DS I, s. 1). Aba (I)'in varyantı olan sözcüğün "ağabey" anlamı kendisine özgü olup "abla, büyük kız kardeş" anlamı ise aba (I)'le ortaklıdır.

apbı [aba (I) -1] (DS I, s. 286). Aba (I)'in varyantı olan sözcük "abla, büyük kız kardeş" (DS I, s. 1) anlamında kullanılmaktadır.

apla [aba (I) -1] (DS I, s. 289). Aba (I)'in varyantı olan sözcük "abla, büyük kız kardeş" (DS I, s. 1) anlamında kullanılmaktadır.

apo (I) 1. [aba (I) -1] (DS I, s. 289). Aba (I)'in varyantı olan sözcük "abla, büyük kız kardeş" (DS I, s. 1) anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca sözcüğün kendisine özgü "serseri, aptal" (DS I, s. 289) anlamı da vardır.

2. Türkiye Türkçesi Ağız Çalışmaları Verilerine Göre Aba Sözcüğünün Varyantları ve Anlamları

"Aba" sözcüğü ve bazı varyantları Türkiye Türkçesi ağız çalışmalarının sözlüklerinde de geçmektedir. Taranan çalışmalara göre "aba" sözcüğü, bazı varyantları ve anlamları alfabetik olarak aşağıda sunulmuştur:

aba 1. Abla, büyük kız kardeş (Ağ.A, s. 600; Bal.A, s. 658; Erc.SV, s. 60; Eşm.A, s. 430; Gir.A, s. 563; Karab.A, s. 152; Karam.A, s. 538; Kon.Mer.A, s. 375; Kırk.SV, s. 43; Küt.A, s. 243; Malt.A, s. 386; Mer.A, s. 256; Ord.A, s. 333; ŞUSV, s. 19).

2. Anne (Aydt.A, s. 211; Bay.SV, s. 13; Elz.A, s. 231; Erc.A, s. 183; Niğ.Mer.-BorA, s. 515; Tok.A, s. 447; VanGKHA, s. 258; ZBKA, s. 181).

3. Abla, anne (Çor.A, s. 1; Kırş.A, s. 460; Krs.SV, s. 262; VanGHA, s. 781).

4. Büyükanne (Ank.A, s. 659; Erz.Mer.A, s. 162).

5. Anne, nine (Elz.SV, s. 7).

abıca Abla, büyük kız kardeş (Gir.A, s. 563).

abıla Abla, büyük kız kardeş (Ank.A, s. 660; Çor.A, s. 1; Eşm.A, s. 430; Gir.A, s. 563; Kırş.A, s. 460; Kon.Mer.A, s. 375).

abla 1. Abla, büyük kız kardeş (Bis.A, s. 150; Diy.A, s. 147; Gaz.A, s. 588, 598; Gir.A, s. 563; Yal.A, s. 582).

2. Hanım, hanımefendi (Çor.A, s. 1).

3. Yetişmiş, buluşa ermiş kız kardeş (Çor.A, s. 1).

abo Anne, abla (VanGHA, s. 781).

abu 1. Abla, anne (Çor.A, s. 2; Gir.A, s. 563; Tok.A, s. 447).

2. Anne (Ord.A, s. 333).

abula Abla (Gir.A, s. 563; Rz.A, s. 309).

apla Abla (Ank.A, s. 689; Çand.A, s. 143; Erğ.Belk.A, s. 203; Kas.A, s. 436; Karam.A, s. 554).

Türkiye Türkçesi ağız çalışmaları metinlerinden "aba" sözcüğü ve bazı varyantlarının alındığı örnek cümleler aşağıda sunulmuştur:

aba

Eveli gelinnik gırmızı olurdu. Abam beyaz yaptı, ondan sona beyaza döndü. (Ser.A, s. 364-46)

İki çocuğnan Hatçe abanın ginasına gitdim ben. (Mud.A , s. 107-2)

Abam gidince ev yalanız ğalacak. (ZBKA, s. 103-89)

Mesela ona gizden bi biyöğine diyelle aba. Bazısı de, annesine aba söyler. (VanGHA, s. 487-19)

Aha işda senin anan pişe olacah. Anan öleceh. Aba ölür, efo ölür. (VanGKHA, s. 194-189)

Çiyiz serme ben abamda gördüm. (Eşm.A, s. 301-57)

Aba deyi sefanın işi olacah müjdelere verejeh. dedi inşallah olajah. (Ağ.A, s. 234-15)

Ben ana derdim. Aba derdim anneme. Ana veya aba derdim. (Aydı.A, s. 77-112)

Biz aba derdig. Anniye aba, dede yine dede derdig. Yani sadice anniyeye aba derdig biz. (Aydı.A, s. 87-302)

Yemeklerin içinde balık yemeklerinde de balıklarda, et yemeklerinde hep bunları kullanıyoduk. De mi Hanife aba? (Karab.A, s. 88-27)

Deyze demezdik de aba derdik. (Karam.A, s. 270-15)

abıla

Anne dedi abılam şıye çıkmış, servise çıkmış. (Eşm.A, s. 300-20)

Ayşa abıla nahalsın niydiyon? (Byt.A, s. 111-47)

Çapıdan bi ses geldi Emire abıla diyi. (Ank.A, s. 401-79)

Benden eveli bi deni daha abılam geldi gelin. (TireA, s. 166-5)

abla

Gız gardeşim didi kine abla didi eniştem didi resmini göndermiş didi. (Boy.A, s. 179-71)

Ablası geleciymiş, dolma saracıymış. (Meng.A, s. 118- 28)

Ablamın oğlu da geldi. (VanGHA, s. 428-447)

Ablamla halam o ışığa dorğu gettiler. (Tun.A, s. 101-37)

Fikriye abla da vardı, öğretmen Zühdi Beg'in hanımidi. (Diy.A, s. 112-51)

Abla nasılsın, eyi misin çoğ egmani yedim, inşallah eyi olun. (Kırık.A, s. 361-39)

Nadiye abla siz nideli misiniz köyden mi gelmisiniz? (Niğ.Mer.-BorA, s. 281-52)

Hatçe abla hadi ille masal söyle annem de söyledi türkölü masal söyledi. (Yal.A, s. 405-109)

Yanı başımızda ismail Soyer bu Çetin Beyin ablasını aldı. (Küt.SV, s. 2578-16)

Aha Sevim abla da geldi. (Ams.Mer.A, s. 304-3)

Damat da galdırdı dedi abla Allah sennen razı ola. (Erc.A, s. 151-9)

Bi adam geldi. Abla dedi sen dedi haa bunu tuvalete koyabilirsin. (Bis.A, s. 114-24)

Yedi gardeşiz, iki ablam, bir abim İstanbul'da, bir abem, iki ablam da burada. (İğd.A, s. 443-4, 5)

able

Möldiye ableyi çardıkdı gelduk biz. (Pal.Mer.A, s. 154-28)

Ondan sore dedim able kusure bahme babam yate, anem evde değil müsayit değil. (Bit.Mer.A, s. 113-3)

Ondan sore gelin şe oldi ya ege abesi ablesi var, evde sahleno odedan çıkmaz otano. (Bit.Mer.A, s. 119-39)

abula

Yok hanum abula yok yok, boyle aldatıcı bi şe deyil, dorudan doruya boyle. (Rz.A, s. 242-43)

apa

Ona bişşi oldu. Ona ben ğorkarım Gülten apa. (Kon.Mer.A, s. 198-58)

apla

Sakine aplan içerde. (Paz.A, s. 224-452)

Ğomutanım biri aplan, biri iniştem, didim. (Çand.A, s. 107-46)

Aplasına dimiş ki, ağam şinci dimiş, şorba ossa da içsem dimiş. (Erğ.Belk.A, s. 100-198)

Nazife aplan gelmiş ya kazadan işde otururlar. (Kon.Mer.A, s. 168-73)

Şimdi bilmiyo yuzünü yıhamayı bile bilmiyo. Öylemi benim aplan da öle işde. (Byt.A, s. 130-15)

Rahmetlik berber Hasan'nan vardık aplan orda dedi. (Ank.A, s. 510-70)

Aplasının da bi hızmatçısı adam varımış sizin gibi bi delikanlı, hızmatçısı varımış. (Karam.A, s. 398-50)

Sonuç

Bu çalışmada aba sözcüğünün Türkiye Türkçesi ağızlarındaki varyantları ve anlamları üzerinde durulmuştur. Aba sözcüğünün kökeni Türk dilinin ilk yazılı kaynaklarına, Köktürk ve eski Uygur yazılı ürünlerine kadar gitmektedir. *DLT*'de de sözcük geçmektedir.

Türkiye Türkçesi ağızlarında akrabalık adı olarak aba, yaygın bir kullanıma, pek çok varyanta ve geniş bir anlam alanına sahiptir. Bu sözcüğü, "abla, büyük kız kardeş; anne; büyükanne; baba; hala; yetişmiş, bülüğa ermiş küçük kız kardeş; teyze" anlamlarına dayanarak kan yoluyla akrabalık bildiren terimler, "üvey anne, kaynana, yenge" anlamlarına dayanarak evlilik yoluyla akrabalık bildiren terimler ve "hanım, hanımefendi" anlamlarıyla da saygı bildiren ünvanlar arasında saymak mümkündür.

Derleme Sözlüğü verilerine göre sözcüğün, en çok kullanılan anlamına göre derlendiği il sayısı ise şu şekildedir: Aba, büyük kız kardeş (53), anne (23), üvey anne, analık (10), yenge (8), hanım, hanımefendi (8), büyükanne (4), baba (4) hala (3), yetişmiş, bülüğa ermiş küçük kız kardeş (3), teyze (2), kaynana (1) (sozluk.gov.tr., Erişim tarihi: 7 Temmuz, 2026).

Derleme Sözlüğü verilerine göre aba sözcüğünün varyantları şunlardır: abaka, abalık, abba (I), abca, abeş (III), abı (II), abıca, abıla(I), abılla, abıla, abla (I), abla genceş, able, abo (II), abu (II), abuca, abuğ (III), abula, abuş (II), apa (III), apbı, apla, apo (I). Bu varyantların bazılarının kendilerine özgü başka varyantları ve anlamları da vardır.

Aba sözcüğünün geniş anlam alanı ve pek çok varyantla yaygın bir şekilde ağızlarda kullanılması dikkat çekicidir. Bu durum, ölçünlü Türkiye Türkçesinde pek kullanılmayan bazı sözcüklerin ağızlarda pek çok anlam ve varyantla kullanılabileceğini, Türkiye Türkçesi ağızlarının oldukça zengin bir söz varlığına sahip olduğunu göstermektedir.

Kısaltmalar

- Ağ.A: Ağrı İli Ağızları ve Söz Varlığı (Züleyha Ak)
- Ams.Mer.A: Amasya Merkez Ağzı (Ebru Silahşör)
- Ank.A: Ankara İli Ağızları (Hakan Akca)
- Aydt.A: Bayburt İli Aydıntepe İlçesi Ağzı (Nermin İbiş)
- Bal.A: Balıkesir İli Ağızları (Hüseyin Kahraman Mutlu)
- Bay.SV: Bayburt İli Ağzı Söz Varlığı (Özlem Memiş)
- Bis.A: Bismil Ağzı (Ahmet Başkan)
- Bit.Mer.A: Bitlis Merkez Ağzı (Nejla Yaşurgan)
- Boy.A: Sinop İlinin Boyabat İlçesi Ağzı (Zinnur Akgül)
- Çand.A: Yozgat-Çandır Ağzı (Ümit İlaslan)
- Çor.A : Örnekli - Tanıklı Çorum Ağzı Sözlüğü (İbrahim Gösterir)
- Diy.A: Diyarbakır Ağzı (Münir Erten)
- DS: Derleme Sözlüğü
- Elz.A: Elâzığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler (Tuncer Gülensoy, Ahmet Buran)
- Elz.SV: Elâzığ Yöresi Ağızlarının İsim Söz Varlığının Tematik Açıdan İncelenmesi (Gizem Korkut)
- Erc.A: Erciş Ağzı (Serpil Çelebioğlu)
- Erc.SV: Van İli Erciş İlçesi Ağzı Söz Varlığı (Aslı Çalışkan)
- Erg.Belk.A: Konya Ereğli İlçesi Belkaya Ağzı (Uğur Çavga)
- Erz.Mer.A: Erzincan (Merkez) Ağzının Ses Bilgisi ve Söz Varlığı (Mehmet Cihat Üstün)
- Eşm.A: Uşak Eşme Ağzı (Gülsüm Girgin)
- Gaz.A: Gaziantep İli Ağızları (Emine Soyyigit)
- Gir.A: Giresun İli ve Yöresi Ağızları (Necati Demir & Özkan Aydoğdu)
- Iğd.A: Iğdır İli Ağızları (Ali Koç)
- Karab.A: İzmir İlinin Karaburun İlçesi Ağzı (Ümit Arslan)
- Karam.A: Karaman İli Ağızları ve Anadolu Ağızları Arasındaki Yeri (İdris Nebi Uysal)
- Kas.A: Kastamonu Merkez İlçe ve Köyleri Ağzı (Ergün Acar)
- Kırk.A: Kırıkkale İli Ağızları (Ahmet Haşimi)
- Kırk.SV: Kırıklareli İli Ağızları Söz Varlığı (Hakkı Özkaya)
- Kırş.A: Kırşehir ve Yöresi Ağızları (Ahmet Günşen)
- Kon.Mer.A: Konya Merkez Ağzı (Kübra Sağlam)
- Krs.SV: Kars İli Ağızları Söz Varlığı (Özlem Şuataman)
- Küt.A: Kütahya ve Yöresi Ağızları (Tuncer Gülensoy)
- Küt.SV: Kütahya Merkez Ağzı Söz Varlığı (Senem Varol)
- Malt.A: Malatya İli Ağızları (Cemil Gülseren)

- Meng.A: Mengen Ağızları (Bolu) (Zehra Tuba Dolapcı Perçin)
- Mer.A: Mersin İli Merkez Ağzı (Yağmur Bozkurt)
- Mud.A: Mudurnu Ağzı (Bolu) (Selma Demirel)
- Niğ.Mer.-BorA: Niğde Merkez ve Bor İlçesi Ağzı (Songül Erdoğan)
- Ord.A: Ordu İli ve Yöresi Ağızları (Necati Demir)
- Pal.Mer.A: Palu Merkez Ağzı (Ferda Çanak)
- Paz.A: Pazarcık (Kahramanmaraş) Ağzı (Ayşe Nur Sefa Baltacı)
- Rz.A: Rize İli Ağızları (Turgut Günay)
- Ser.A: Serik (Antalya) Ağzı (Ramazan Bölük)
- ŞUSV: Şanlıurfa Ağzı Söz Varlığı (Sibel Çınar)
- TireA: İzmir İlinin Tire İlçesi Ağzı (Büşra Uygunoğlu)
- Tok.A: Tokat İli ve Yöresi Ağızları (Necati Demir)
- Tun.A: Tunceli İli Ağızları (Hayriye Güngör)
- VanGHA: Van Gölü Havzası Ağızları (Engin Gökçür)
- VanGKHA: Van Gölü Kuzey Havzası Ağızları (Mehmet Emin Gönen)
- Yal.A: Yalova İli Yerli Ağzı (Anıl Çelik)
- ZBKA: Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları (M. Emin Eren)

Kaynakça

- Acar, E. (2008). *Kastamonu merkez ilçe ve köyleri ağzı*. [Yüksek Lisans Tezi]. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Ak, Z. (2025). *Ağrı ili ağızları ve söz varlığı*. [Doktora Tezi]. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Akca, H. (2009). *Ankara ili ağızları*. [Doktora Tezi]. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Akgül, Z. (2019). *Sinop ilinin Boyabat ilçesi ağzı* [Yüksek lisans tezi]. Konya: Selçuk Üniv.
- Arslan, Ü. (2024). *İzmir ilinin Karaburun ilçesi ağzı*. [Yüksek Lisans Tezi]. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Baltacı, A. N. S. (2025). *Pazarcık (Kahramanmaraş) ağzı* [Yüksek Lisans Tezi]. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi.
- Başkan, A. (2012). *Bismil ağzı (İnceleme- Metinler- Dizin)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.
- Bozkurt, Y. (2025). *Mersin ili merkez ağzı* [Yüksek Lisans Tezi]. Niğde: Ömer Halisdemir Üniv.
- Bölük, R. (2011). *Serik (Antalya) ağzı* [Yüksek lisans tezi]. Erzincan: Erzincan Üniversitesi.
- Çalışkan, A. (2024). *Van ili Erciş ilçesi ağzı söz varlığı*. [Yüksek Lisans Tezi]. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Çanak, F. (2019). *Palu merkez ağzı* [Yüksek lisans tezi]. Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- Çavga, U. (2020). *Konya Ereğli ilçesi Belkaya ağzı*. [Yüksek Lisans Tezi]. Nevşehir: Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Çelebioğlu, S. (2019). *Erciş ağzı*. [Yüksek Lisans Tezi]. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

- Çelik, A. (2018). *Yalova ili yerli ağzı*. [Doktora Tezi]. Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Çınar, S. (2023). *Şanlıurfa ağzı söz varlığı*. [Yüksek Lisans Tezi]. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Demir, N. (2001). *Ordu ili ve yöresi ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Demir, N. (2006). *Tokat ili ve yöresi ağızları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Demir, N. & Aydoğdu, Ö. (2009). *Giresun ili ve yöresi ağızları*. Giresun: Giresun Valiliği Yay.
- Demirel, S. (2009). *Mudurnu ağzı* [Yüksek lisans tezi]. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniv.
- Derleme sözlüğü*. (1993). Cilt I. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Derleme Sözlüğü (Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü) aba* (I). sozluk.gov.tr. [Erişim Tarihi: 07. 07. 2026].
- Dolapcı Perçin, Z. T. (2017). *Mengen ağızları* [Yüksek lisans tezi]. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniv.
- Erdoğan, S. (2012). *Niğde merkez ve Bor ilçesi ağzı*. [Doktora Tezi]. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Eren, M. E. (1997). *Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Erten, M. (1994). *Diyarbakır ağzı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Girgin, G. (2024). *Uşak Eşme ağzı*. [Yüksek Lisans Tezi]. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi.
- Gökçür, E. (2012). *Van Gölü Havzası ağızları*. [Doktora Tezi]. Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- Gönen, M. E. (2003). *Van Gölü Kuzey Havzası ağızları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.
- Gösterir, İ. (2015). *Örnekle - tanıklı Çorum ağzı sözlüğü*. Çorum: Tekofset Yayınları.
- Gülensoy, T. (1988). *Kütahya ve yöresi ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. & Buran, A. (1994). *Elâzığ yöresi ağızlarından derlemeler*. Ankara: TDK Yay.
- Gülseren, C. (2000). *Malatya ili ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Günay, T. (2003). *Rize ili ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güneysu, F. (2024). *Batı grubu Anadolu ağızlarında akrabalık terimleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.
- Güngör, H. (2017). *Tunceli ili ağızları* [Yüksek lisans tezi]. Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- Günşen, A. (2000). *Kırşehir ve yöresi ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Haşimi, A. (2016). *Kırıkkale ili ağızları* [Doktora tezi]. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.
- Hunutlu, Ü. & Yıldırım, M. (2023). Köktürk ve Eski Uygur yazılı ürünlerinde akrabalık adları. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 4(1), 1-26.
- İbiş, N. (2022). *Bayburt ili Aydıntepe ilçesi ağzı*. [Yüksek Lisans Tezi]. Bayburt: Bayburt Üniversitesi.
- İlaslan, Ü. (2006). *Yozgat-Çandır ağzı*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Koç, A. (2021). *Iğdır ili ağızları* [Doktora tezi]. Elâzığ: Fırat Üniversitesi.

- Korkut, G. (2019). *Elâzığ yöresi ağızlarının isim söz varlığının tematik açıdan incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Li, Y. S. (2019). *Türk dillerinde akrabalık adları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Memiş, Ö. (2019). *Bayburt ili ağız söz varlığı*. [Yüksek Lisans Tezi]. Edirne: Trakya Üniv.
- Mutlu, H. K. (2008). *Balıkesir ili ağızları*. [Doktora Tezi]. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Özden, M. (2017). Trakya ağızlarında bulunan akrabalık adları üzerine bir tasnif çalışması. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(10), 260–281.
- Özkaya, H. (2013). *Kırklareli ili ağızları söz varlığı*. [Yüksek Lisans Tezi]. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Sağlam, K. (2024). *Konya merkez ağız*. [Yüksek Lisans Tezi]. Niğde: Ömer Halisdemir Üniversitesi.
- Silahşör, E. (2011). *Amasya merkez ağız* [Yüksek lisans tezi]. Erzincan: Erzincan Üniv.
- Soyyigit, E. (2022). *Gaziantep ili ağızları*. [Doktora Tezi]. Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- Şuataman, Ö. (2022). *Kars ili ağızları söz varlığı*. [Doktora Tezi]. İstanbul: İstanbul Üniv.
- Telli, B. (2020). Tarama sözlüğü'ndeki akrabalık adları üzerine bir inceleme. *Kesit Akademi Dergisi*, 6(22), 139–156.
- Tuğluk, M. E. (2024). Derleme sözlüğünde geçen akrabalık adları. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 355–364.
- Türkçe sözlük* (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uygunoğlu, B. (2018). *İzmir ilinin Tire ilçesi ağız* [Yüksek lisans tezi]. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Uysal, İ. N. (2009). *Karaman ili ağızları ve Anadolu ağızları arasındaki yeri*. [Doktora Tezi]. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Üstün, M. C. (2008). *Erzincan merkez ağzının ses bilgisi ve söz varlığı*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kars: Kafkas Üniversitesi.
- Varol, S. (2023). *Kütahya merkez ağız söz varlığı* [Yüksek lisans tezi]. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi.
- Yaşurgan, N. (2019). *Bitlis merkez ağız* [Yüksek lisans tezi]. Adıyaman: Adıyaman Üniv.
- Yavuz, S. (2013a). Divânü Lügâtî-Türk'teki akrabalık adları ve bu adların Türkiye Türkçesi ağızlarındaki karşılıkları. *EKEV Akademi Dergisi*, (56), 345–360.
- Yavuz, S. (2013b). Türkiye Türkçesi ağızlarında akrabalık adları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 71–91.
- Yıldırım, A. (2020). Yenisey Yazıtları'nda akrabalık adları. *Journal of History School*, 46, 1763–1783.